

Podučne stvari.

Nasledki „šnopsa“.

(Dalje.)

Dobro vino, če tudi le zmerno zaužito, storilo je pri nevajencih svoje; zbrani postali so veseli in gostejših besedi. Plahtač vidi, da mu je prilika za nakane svoje zopet mila. Stopi v sredo gostilniške sobe ter dá namazanemu jezičku svojemu polni oddušek. „Kaj ne, dragi mi sosede“, reče jim, „da ste danes veseli in dobre volje, da morda v svojem življenji še nikdar tako bili niste. Prav imate! Pošten delavec in trpin naj se tudi veseli; še Bog sam za kisle obraze ne mara. Ko bi bil Bog mislil, da vam nikdar in nikoli ob kapljici vina veselim treba biti ni, ne bil bi vas v tem lepem, rajskem in rodovitnem kraju, ki je prava obljubljen dežela, ustvaril ter vas s splošnim blagostanjem obdaril. Denar in premoženje imate zato, da se ob njem med letom vsaj na teden po enkrat tudi pošteno razveselite; priliko v to preskrbel sem vam jaz, ker vas resnično ljubim. Da vam bode ta prilika ugajala, prepričali bode se s časom sami. Vina Bog ni samo za mestno in drugo gospodo ustvaril, nego v prvi vrsti za onega, ki ga prideljuje: za poštenega in trpečega kmetovalca namreč, ki s svojimi žulji preživlja vse druge stanove. In ta naj bi vse najboljše in okrepčevalnejše pridelke svojega truda le drugim prepuščal, sam sebe pa in svoje ljudi le z najslabšimi — netečnimi ostanki hranil in preživljal? Ne, temu ni tako! Tudi delavni in trpeči kmet mora imeti po težavnem delu svoje razvedrilo. Kozarec dobrega vina in tudi druge močne pijače, pokrepča ga in mu poživí opešane moči, prežene mu skrbi, ki ga po eni ali drugi strani obdajajo. Vsaj brez njih na tem svetu nihče ni. Da — to stori človeka še le popolno zadovoljnega v poklicu svojem. Mislim, da kaj tako pametnega in vam dobrohotnega niste še kmalu naravnost slišali, kot sem vam jaz, vaš sosed in pravi prijatelj ravnokar povedal.“

Te za neskušene prebivalce Zalésja kaj laskave besede napravile so na navzoče za Plahtača najboljše priporočilo. Vse je za-se popolno pridobil. Nobeden ne bi bil verjel, da je to za-nje prvi korak — brezdno, ki ga bodo imeli enkrat bitko objokovati.

V gostilni pri Plahtaču vršilo se je prvi dve leti njenega obstanka vse še tako-le nekako precej pošteno.

(Dalje prihodnjič.)

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

65.

Koruza.

Koruza je edina žitarica, katero je Evropa dobila z Amerike. Do odkritja Amerike (1492. l.) ni koruze nikdo v Evropi poznal, ali vendar še ni prešlo mnogo let po tem, pa so začeli trditi, da so uže od nekaj ko-

ruzo sadili v Aziji, Afriki in Evropi. Temu se ni čuditi, če pomislimo, da so v tistem času bile knjige malo razširjene, in svetovna trgovina slabo razvita, ter se je moralo dolgo dokazovati, da je to mnenje krivo. Kmalu bomo slišali, kako se je to dogodilo.

Kedar so Evropejci v Ameriko došli, našli so koruzo uže kot glavno žitarico, kot temelj poljedelstvu. Ondotni prastanovniki so koruzo vzgojevali od južnega kraja Čilskega vse gori do današnjih zaveznih držav. In ta kultura je morala biti vrlo stara. V prastarih grobovih severne Amerike, pa v grobovih in katakombah peruanskih, nahajajo vrlo pogosto koruzine strže in zrnje, kakor so našli tudi v egipetskih spominkih pšenico, ječmen in proso. V haitskem jeziku so nazivali koruzo „mahiz“, s te besede je nastala „Mays“. Peruanci so imeli pred odkritjem Amerike lepo razvito gospodarstvo, ter so svoje polje z guanom gnojili. Dovažali so ta gnoj z bližnjih ostrôvov, in ga razdeljevali mestom in selom. S koruzne moke so pekli trojen kruh. Stanovniki ob reki Arkanzas so jedli najrajše zelene strže, ki so jih opekli v bizanovi masti. S stebila so iztiskali nekov slador, ki ga je Korteiz nazival koruzen med. S koruze so varili razne opojne pijače, a v tem so osobito izvedeni bili Peruanci.

Amerikanci so visoko cenili koruzo, to se vidi najbolje s tega, da so jo smatrali darom božjim. Kakor so imeli Grki svojo boginjo Cerero, ki je ljudstvo z žitom obdarila, tako so imeli tudi Mehikanci svojo boginjo, kateri so žrtvovali prvence koruzine. V Peruancih so device v templju boga solnca darovale koruzen kruh. Franklinu je povedal indijansk poglavar to-le pravljico o postanku kuruzinem:

„S početka so živeli naši dedje samo ob mesu živalskem, in kedar se jim je lov slabo obnesel, tedaj so gladovali. Dva mlada naša lovca sta ubila nek pot jelena, potem sta zakurila, da si opečeta kos mesa. In tisti hip, ko sta jela jesti, opazila sta, kako se iz oblakov spušča mlada lepa žena, in kako seda na bližnji griček. Rečeta si: „To je duh, ki je morda zavohal našino pečenko; dajva mu je ponuditi.“ In položila sta pred ženo najslastnejši kos, dala sta jej jezik. Ženi je ponujeni jezik prav v slast šel, in zato reče: „Vajina dobrota mora biti poplačana. Pridita čez 13 mesecev zopet na to mesto, pa bodeta tu našla nekaj, kar bode vama in vajini deci vseh kolen dobra hrana.“ Učinila sta o svojem času, kar jima je bila velela. Vrlo sta se začudila, ko sta zagledala nove rastline, kakoršnih popreje nikdar nista videla, in kakoršne je od ondaj naše pleme na svojo veliko korist vzgojevalo. Kjer se je desna roka ženkina zemlje dotaknila, tam so našli koruzo, a kjer jej je ležala leva roka, rastel je beli grah, in kjer je sedela, tam je pognal duhan.“

Koruza je s svojo lepo rastjo in velikimi strži mnogo preje Španjolce zanimala, kakor neugledni korun, zato jo je uže sam Kolumb 1493. l. v Evropo pripeljal. V novi domovini se je jela koruza vrlo brzo razširjati, ker se je o njej trdilo, da je najrodovitejša žitarica. Na Španjolskem so 1525. l. uže veliko polja s koruzo posa-

dili, in na Portugalskem je malo po malem vse ostale žitarice spodrinila. Na Francoskem so jo do 1535. l. samo po vrtovih sadili, in še le za Henrika IV. se je bolje razširila. Na Angleško je dospela koruza 1560. l., kjer so jo tudi po vrtovih sadili.

Koruza se omenja prvi pot v botaniškem delu 1532. leta, in to v nemškem, in kmalu potem se je začel znanstveni svet prepirati zastran domovine njene. Nikdo ni mogel utajiti, vzlasti s početka ne, da so koruze pripeljali z Amerike, ali začeli so se pravdati o tem, da so jo v Evropi in Aziji uže v starem veku poznavali. V Herodotu so našli mesto, kjer se popisuje na pšenici in ječmenu perje, ki je štiri prste široko bilo, Theophrast pa omenja zrna, ki je tako veliko, kakor koščica olivina, in mnogi so začeli vsled tega trditi, da so koruzo uže od nekdanj pri nas poznavali. Na to so prišli drugi, ki so trdili, da so koruzo v srednjem veku z izhoda v Evropo prinesli. To trditev je postavil zgodovinar Michaux 1832. l., in za njim so jo podpirali mnogi drugi. Za dokaz jim je bila ena listina trinajstega stoletja, v kateri se omenja, da sta 1204. l. dva križanika prinesla in poklonila mestu Incisa kosec križa in eno mošnjico kot zlato rumenega zrnja, kakoršno je bilo do takrat nepoznato. Zrnje to je bilo z Anatolije, kjer so mu „meliga“ rekli. Dolgo so se o tem prepirali, ali je tisto zrnje bilo koruzino, ali katere druge žitarice. Toda 1877. leta, ko so uže pozabili na ta prepir, dokazali so izvedenci, da je ono listino spisal nek slepar, da je toraj vsa izmišljena.

Toliko zmešnjav o domovini koruzini so mnogo zakrivila imena, ki jih ima v evropskih jezikih. Nazivali so jo turska pšenica, in zato so v tem imenu iskali domovine sami koruzi. Ker svet ni prav znal za domovino koruzino, zato jo je nazival po oni zemlji, s katere jo je dobil. V Lotaringiji so jo nazivali rimska pšenica, v Toskani siciliska, in v Siciliji indijska. Turki jo nazivajo egipetska pšenica, a v Egiptu sirska dura.

Ker niso mogli spričati, da je koruza prišla z zahodne Azije, začeli so iskati domovine njene še dalje na izhodu, in naposled so izrekli, da je doma na Kitajskem. Dandanes se koruze na Kitajskem veliko pridekuje, da si je potniki prešlega stoletja še ne omenjajo. Da so Kitajci koruzo uže davno poznavali, dokazuje neka knjiga kitajska, v kateri je koruza naslikana. In na to knjigo so se mnogi oslanjali, da dokažejo, da so Kitajci poznavali koruzo preje, preden so jo Evropejci v Ameriki našli. Ali ta knjiga je bila dogotovljena 1578. l., in vé se, da so Portugalci v Kitaj dospeli uže 1516. l., toraj je v teh šestdesetih letih moglo prav lahko kaj zrnja koruzinega v Kitaj doiti. Za same Kitajce se danes vé, da Amerike niso pred Evropejci poznavali.

Danes nikdo ne dvoji o tem, da je koruza čista Amerikanka, in da je na starem svetu pred odkritjem Amerike nikjer niso poznavali. V Evropo je dospela koruza, kakor smo uže omenili, koncem 15. stoletja, in koj naslednjega stoletja se je vrlo daleč razširila. Danes je udomačena po vsem svetu, kjer jej podnebje ugaja. Z dolgoletnim vzgojevanjem so nastale premnoge sovr-

stice. Tolike razlike ni pri nobeni drugi žitarici. Največe vrste dosega višino 3—4 m, najmanje $\frac{1}{2}$ m. Veliko razliko nahajamo tudi v velikosti stržev, kakor tudi samega zrnja. In samo zrnje je ali belo, blede, rumeno, narančasto, rudeče ali našarjeno, kedaj pa kedaj ima eden isti strž dve boji. Nekatere vrste dozorevajo v sedmih, nekatere v treh ali štirih mesecih. Vse vrste pa bogato rodevajo in jako koristijo človeku. Kaj vse se dela s koruze, to dobro vedó naše gospodinje, in tudi za pitanje domače živali ni bolje žitarice od koruze.

Če tudi znamo, da je koruza Amerikanka, vendar še ne znamo, v katerem kraju ameriškem so jo najpreje vzgojevali, kakor tudi tega ne znamo, kje raste divja koruza. V Ameriki je še mnogo krajev, v katere še niso prodrli prirodznanci, in Bog zná, ali se jim bode posrečilo kedaj oslediti divjo koruzo.

Naši dopisi.

Z Dobrove 3. oktobra. (*Procesija z Ljubljane; visoki gostje; slovó.*) Lepo slavnost obhajali smo na Dobrovi minulo nedeljo. Z vseh ljubljanskih fará, s Polhovega Gradca in od sv. Katarine došlo je namreč po 9. uri zjutraj krog 3000 ljudi v procesiji pod vodstvom svojih duhovnikov. Vsled sklepa odbora za slavljenje zlato-mašništva Svetega Očeta priredila se je namreč na ta dan k nam procesija v slavljenje Leona XIII. — S Kozarij počenši do naše farne cerkve bila je v ta namen vsa cesta okinčana z mlaji, zastavami, slavoloki, venci in s primernimi napisi. Bogato in okusno bil je izrekoma okinčan kozarški most čez Mali Graben, dalje hiše v Rozorih, dalje prve hiše dobrovske vasi na onem mestu, kjer se odcepi okrajna cesta proti Polhovem Gradcu. Na tem mestu bilo je ravno zgotovljeno lepo novo znamenje s krasno podobo Križanega.

Prav okusno okinčana je bila tudi daljna pot skoz vas, omenjamo posebej še šolskega poslopja, cerkvene okolice, cerkev sama pa je bila po vsemi v kinču največjih praznikov. Vsaj je pa k nam v spremstvu procesije došlo tudi izredno visokih gostov: milostivi gosp. knezoškof dr. Jakob Misija, predsednik slavnostnega odbora, svetlost knez Ernest Windisch-Grätz, in dalje razun dveh zadržanih, vsi členi škofijskega slavnostnega odbora, izrekoma prečastita gospoda: prelat dr. Čebašek in prošt dr. Jarc.

Procesija, v katero so se Ljubljančani zbirali na tržaški mitnici, zbrala se je v drugič v Rozorih, kamor ji je na proti šla procesija Dobrovčanov. Krog 9. ure začela se je velikanska vrsta pobožnih pomikati z Rozorov gori in prve zastave bile so dolgo prej pri cerkvi, ko so se zadnje vrste in pa še zadaj sledeči vozovi pomikali z Rozorov med zvonjenjem lepo vbranih naših zvonov in streljanjem z obeh brd doli. To je bil veličasten pogled!

Koj po prihodu procesije bile ste zaporedoma dve tihi maši, po deseti uri pa se je pričela na pokopališči poleg kapelice pod milim nebom pridiga, katero je imel